

КИЇВСЬКА ШКОЛА ЕКОНОМІКИ

МАГІСТЕРСЬКА ПРОГРАМА З ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВРЯДУВАННЯ

ДИПЛОМНА РОБОТА

«Чи збільшує Community-based protection рівень підготовленості громад до великих криз?»

Студентка: Дукачева Дар'я
Наукова керівниця: Койдель Олександра

Для здобуття освітнього ступеня: Магістр
за спеціальністю: 281 Публічне управління та адміністрування

Київ 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ.....	6
АНАЛІТИЧНА РАМКА	9
МЕТОДОЛОГІЯ.....	13
РЕЗУЛЬТАТИ	17
ДИСКУСІЯ ТА ВИСНОВКИ	29
ПРОПОНОВАНІ ЗМІНИ ДО ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	31
ДОДАТОК 1	36
ДОДАТОК 2	38
ДОДАТОК 3	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	Error! Bookmark not defined.

АНОТАЦІЯ

У літературі гуманітарні інтервенції, зокрема підхід Community based protection (CBP) розглядаються переважно як реактивний інструмент для подолання наслідків криз. Зокрема, і в Україні його почали застосовувати у відповідь на кризу вимушеного переміщення після 2014 року. Особливість цього підходу – стандартизовані інтервенції в громаду, які направлені на посилення мікрорівневої взаємодії між місцевою владою та локальними ініціативами.

Оскільки інституційна стійкість безпосередньо залежить від наявності попередньо накопичених партнерських зв'язків та соціального капіталу, імплементація CBP дозволяє емпірично дослідити цей зв'язок. Друга хвиля застосування цього підходу розпочалася з повномасштабного вторгнення з 2022 року. Це створило ситуацію природного експерименту, коли в одних громадах цей підхід був, а в інших – ні, що дозволяє виміряти ефекти від цих мікрорівневих взаємодій. Робота відповідає на запитання: як досвід імплементації CBP у 2014-2021 роках вплинув на стійкість громад під час повномасштабного вторгнення? За допомогою порівняльного кейс-стаді 4 громад Черкащини, контент аналіз інтерв'ю показав, що CBP є проактивною інвестицією у стійкість громади. Досвід реалізації CBP програм сформував соціальний капітал, який забезпечив поліцентричну координацію під час кризи внутрішнього переміщення. Це дозволило ОМС розподіляти функції з ОГС, ефективніше залучати донорів в громаду та швидше перейти до інституційної адаптації та довгострокових рішень порівняно з контрольними громадами, в яких CBP не впроваджувалося.

Ключові слова: інституційна стійкість, соціальний капітал, ВПО, CBP.

Кількість слів: 9842

ВСТУП

Через початок збройної агресії Росії у 2014 році велика кількість людей була змушена евакуюватися, до кінця грудня 2014 року кількість ВПО (внутрішньо переміщених осіб) в країні сягала близько 610 тисяч людей (Захаров, 2015). З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році криза вимушеного переселення набула масштабу найбільшої у Європі від Другої світової війни, станом на листопад 2025 року в Україні офіційно зареєстровано 4,6 млн ВПО (Міністерство соціальної політики, 2025). З початком повномасштабного вторгнення багато людей були змушені залишити свої домівки і релокуватися в інші міста, країни. Для ОМС (органи місцевого самоврядування) це було раптове, непропорційне навантаження, де одночасно була необхідність забезпечувати базові соціальні функції, координувати гуманітарну допомогу, адаптуватися до воєнного часу, зустрічати ВПО та інтегрувати в громаду.

З плином часу ми вже можемо дати оцінку тому, що реакції громад на кризу внутрішнього переміщення були різними та нерівномірними. Якись ОМС проявили інституційну стійкість: змогли швидко мобілізуватися і налагодити необхідні процеси. Інші ж зіштовхувалися зі фрагментацією та дублюванням функцій, з труднощами в налагодженні роботи. Ця варіативність реакцій підштовхує до питання про чинники інституційної стійкості громад під час криз.

Дослідження чинників інституційної стійкості вказують на важливість **попереднього досвіду** взаємодії між владою та громадянським суспільством навколо важливих місцевих проблем (Magis, 2010; Zautra, Hall & Murray, 2008; Rabinovych et al., 2023). Наявність практик громадської участі і платформ для взаємодії із бізнесом і громадянським суспільством, за свідченням українських ОМС, допомагала їм реагувати на кризу вимушеного переміщення в 2022 році (Центр спільних дій, 2024). Але поточні дослідження залишають поза увагою **конкретні механізми, завдяки яким громадам вдається акумулювати** попередній досвід взаємодії та перетворювати його на рішення у поточних кризах. Зв'язок між попереднім досвідом вирішення проблем спільноти та поточним реагуванням на кризи зазвичай важко прослідкувати через ситуативність та плинність такої щоденної взаємодії.

У науковій літературі дедалі частіше стійкість розглядається не як статична характеристика, а як процес, що формується на перетині між кризою та практиками реагування (Huss & Keudel, forthcoming). Водночас більшість досліджень зосереджуються на макрорівні опису громадянського суспільства в умовах кризи або рівні державної політики, залишаючи поза увагою конкретні механізми, завдяки яким громадам вдається акумулювати попередній досвід взаємодії і ефективніше справлятися з кризовими подіями.

Тому кейс України в імплементації СВР підходів (Community based protection – програми захисту на рівні громади), які впроваджуються в Україні з 2014 року, є унікальною можливістю дослідити наявність такого зв'язку у контексті, наближеному

до природного експерименту. В науковому дискурсі СВР розглядається як реактивний механізм - тобто сукупність дій міжнародних донорів та локальних акторів спрямованих на мінімізацію наслідків вже наявних криз та захисту вразливих груп населення (McCarthy, 2014; Datta, 2021; Wessells et al., 2012). У 2014 році після окупації Криму, частин Луганської та Донецької областей, міжнародні донори зайшли в Україну з СВР програмами для пом'якшення проблем, створених вимушеним внутрішнім переміщенням людей. В основі цих програм – розбудова взаємодії між владою та громадянським суспільством для вирішення поточних потреб ВПО. Але дія цих ініціатив була територіально обмежена регіонами, в які був найбільший наплив ВПО в 2014 році. В 2022-му році криза вимушеного переселення торкнулася більшої кількості людей та програм, таким чином утворюючи – аналітично – кейси (громади) зі схожими викликами, але такі, в яких розбудовували співпрацю між ОМС та громадянським суспільством, і в яких – ні.

Звідси моє формулювання аналітичного питання: Як імплементація Community based Protection (2014-2021 роки) вплинула на інституційну стійкість громад під час повномасштабного вторгнення?

В роботі інституційна стійкість трактується відповідно до Rabinovych et al.(2023) як спроможність громади виконувати базові функції, мобілізуватися та швидко адаптуватися до кризових умов. Фокусом тут є не фізичне збереження інституцій, а в функціонуванні – координації між акторами, зміна процедур, створення нових рішень.

Аналітично дослідження спирається на рамку, запропоновану Huss & Keudel (forthcoming) 3C crisis – coping – core, де стійкість - це результат взаємодії між шоком та практиками реагування.

Соціальний капітал у роботі розглядається як механізм, який поєднує досвід громади в участі в СВР програмах та інституційну стійкість. Спираючись на класичні визначення (Bourdieu, 1986; Coleman, 1988; Putnam, 2000), виокремлюється bonding, bridging, linking social capital і аналізується, як кожен з цих типів капіталу проявляється у процесі реагування громади на кризу внутрішнього переміщення.

Дане дослідження має пошуковий дизайн та було здійснено за допомогою порівняльного кейс стаді, обрано саме цю методологію, оскільки завдяки ній ми зможемо виявити яким чином попередній досвід громад і накопичені соціальні зв'язки вплинули на інституційну стійкість громади під час повномасштабного вторгнення. Використовуючи дану методологію, ми зможемо врахувати контекстуальні чинники та простежити динаміку змін у часі, також ми зможемо попрацювати з обмеженою кількістю кейсів без втрати аналітичної глибини. Основним методом збору даних були напівструктуровані інтерв'ю з представниками громадського сектору та ОМС та аналіз публікацій про співпрацю на офіційних сторінках місцевих органів влади. Інтерв'ю дозволили поєднати порівнюваність відповідей з гнучкістю та чутливістю до локального контексту, а публікації на офіційних сторінках верифікувати інформацію.

Для аналізу було порівняно кейси 4 громад в Черкаській області: 2 громади були обрані серед тих, в яких з 2014 року реалізовувалися програми СВР – це Уманська ТГ та Чигиринська ТГ; 2 громади були контрольними без досвіду участі в подібних програмах – це Монастирищенська ТГ та Кам'янська ТГ. Я буду дивитися на досвід взаємодії ОМС та ОГС при першій хвилі внутрішнього переміщення у 2022 році. Фокусом обрано саме внутрішнє переміщення, бо це є головним напрямом заходу донорів з community based protection програмами в Україну з 2014 року. Громади обиралися за принципом «most similar systems», подібними за базовими характеристиками, але відрізняються за змінною – досвідом СВР.

Дане дослідження робить кілька внесків до наявної дискусії. По-перше, воно емпірично демонструє роль СВР не тільки як інструменту реагування на кризу, а й як довгострокову інвестицію в стійкість громад. По-друге, розбирає різні механізми соціального капіталу, показуючи, як він працює в умовах кризи. А також робота доповнює літературу про інституційну стійкість, пропонуючи подивитися на мікрорівневий аналіз координаційних практик.

Робота структурована від теоретичного обґрунтування проблематики до емпіричного аналізу та обговорення результатів. В першому розділі буде огляд наукової літератури, присвячений інституційній стійкості та СВР програмам. В другому розділі наведено аналітичну рамку, концептуалізовані змінні, логіку їх зв'язку та механізми впливу СВР на стійкість громади. В третьому розділі описана методологія даного дослідження. Четвертий розділ описує результати дослідження. П'ятий та шостий містять дискусію та пропозиції до можливих змін в публічній політиці.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

В академічній літературі стрімко розвивається напрям дослідження інституційної стійкості, за останні десятиліття концепція зазнала суттєвої еволюції. Про стійкість як предмет дослідження почали говорити в 1970-х роках, як сфери розглядалися екологія, фізика, енергетика, психологія. Згодом до дискурсу додалися розмови про стійкість громад, яка розглядається як багатокomпонентний процес, що включає в себе як реагування під час кризових обставин, так і адаптацію та пошук довгострокових рішень. Якщо ми дивимося оптику реагування на кризу, то стійкість почали розглядати не як статичну характеристику та здатність системи «витримати удар» і повернутися до попереднього стану, а дослідження фокусуються на можливості мобілізації ресурсів громади, мінімізації втрат, координації акторів та адаптації до нових умов (Kennedy et al., 2013). В межах динамічного погляду на стійкість особливу увагу приділяють переходу від «твердої» інфраструктури до «м'якої», роботи фокусуються на розвитку соціального капіталу, довіри до місцевих інституцій, залученні населення в громадотворчі процеси (Magis, 2010; Zautra, Hall, & Murray, 2008). Ресурсами для збереження функціональності стають суспільна довіра,

соціальний капітал, залучення населення. Емпіричним проявом даної дискусії є дослідження українських реалій після початку повномасштабного вторгнення. Аналіз реакцій місцевого самоврядування показує, що інституційна стійкість в умовах багатокомпонентного шоку неможлива в рамках класичної ієрархічної моделі управління. В дослідженні Rabinovych et al. (2023) аналізують стійкість українських територіальних громад після початку повномасштабного вторгнення, яку визначають як спроможність ОМС витримати загрози інституційної стабільності. Операціоналізацію інституційної стійкості Rabinovych et al. (2023) розділяють на 3 взаємодоповнюючі виміри: підготовленість (заходи вжиті громадою до лютого 2022 року), міцність (продовження або швидке відновлення публічних послуг, наприклад, вивіз сміття) та адаптація (здатність громади змінюватися та впроваджувати нові рішення для вирішення кризових ситуацій). Зокрема, дослідники встановили позитивний зв'язок між соціальним капіталом (вимірюється через явку на останніх виборах та кількість угод про міжмуніципальне співробітництво) з підготовленістю та адаптацією громади. В умовах багатокомпонентного шоку з великою кількістю викликів ОМС мало швидко змінювати свої функції і переймати нетипові задачі, як організація евакуації, забезпечення критичних потреб тощо. Більшість успішних рішень були ситуативними та залежали від лідерства в громадах, місцеве самоврядування та громадські ініціативи через наявні горизонтальні зв'язки могли консолідувати сусідні територіальні громади для спільної роботи над логістичними та гуманітарними проблемами (Центр спільних дій, 2024).

Проте незважаючи на певний консенсус щодо важливості взаємодій в громадах між різними секторами, література з інституційної стійкості стикається з емпіричним викликом. Дослідники здебільшого визнають (Magis, 2010; Zautra, Hall & Murray, 2008; Rabinovych et al., 2023), що наявність досвіду взаємодії між ОМС та громадянський суспільством допомагає в реагуванні на кризи, але прослідкувати конкретні мікрорівневі механізми завдяки яким громада акумуляує попередній досвід та накопичує «мережі зав'язків» дуже важко. Цей розрив зумовлений тим, що щоденна взаємодія між різними акторами в громадах є дуже ситуативною та варіативною. Ми не можемо визначити чітку межу, коли зв'язки почали формуватися, так як кожна громада рухається за унікальною власною траєкторією.

Саме з цією аналітичною прогалиною дане дослідження звертається до дискусії про гуманітарне реагування та інтервенції, зокрема, до підходу СВР. В науковій дискусії навколо гуманітарних інтервенцій в постраждалі регіони напрям СВР переважно розглядається як реактивний інструмент для подолання наслідків криз. Даний підхід дослідники описують для широкого спектру криз від відновлення після природних катастроф, як цунамі, тайфуни, землетруси (Chen, Liu, & Chan, 2006; McCarthy, 2014) до захисту соціально вразливих груп та продовольчої безпеки (Browne, 2013; Datta, 2021; Irere, 2018; Wessells et al., 2012). Не дивлячись на різність контекстів, підходи “знизу - вгору” акцентують увагу на ролі місцевих спільнот як на агентах

активних змін. Донори, заходячи в певний регіон, використовують потенціал локальних спільнот для закриття нагальних проблем і подолання наслідків.

У світі можна зустріти різні варіанти реалізації СВР програм залежно від криз, з якими стикаються регіони. Ми можемо побачити приклади, як донори вкладають ресурси для самоорганізації громад після природних катастроф, як цунамі в Ачхені в 2004 році (McCarthy, 2014), або як уряди розбудовують програми адаптування до стихійних лих, як землетруси та тайфуни, в Тайвані (Chen, Liu, & Chan, 2006). Крім того СВР розглядається як інструмент вирішення соціальних викликів, як, наприклад, створення систем продовольчої безпеки та більшої автономності регіонів (Datta, 2021), захист дітей від насилля та хвороб (Wessells et al., 2012; Irere, 2018) або програми підтримки засобів до існування (livelihood programs) для найбільш вразливих верств населення (Browne, 2013), фінансування яких також визнається доцільним саме через локальні об'єднання. Спільним елементом в різних кейсах захисту на рівні громади є залучення локальних спільнот до процесу напрацювання рішень та закриття критичних проблем. СВР направлений на вирішення різних проблем залежно від контексту країни, але основним спільним елементом є залучення громадських груп в процес напрацювання рішень в громаді та в задоволенні критичних потреб (Loha, 2018; McCarthy, 2014). Імплементация СВР через локальні спільноти зазвичай розглядається через достатньо стандартизовані кроки (Maskrey, 1989; Torjman & Makhoul, 2012; McCarthy, 2014): ідентифікація локальних ініціатив, надання екстреної допомоги, супровід/навчання, надання грантових коштів, формування коаліцій між різними акторами, зокрема місцевою владою.

Попри наявність досліджень як у сфері СВР, так і у сфері інституційної стійкості громад, ці напрями академічної дискусії здебільшого йдуть паралельно і не перетинаються в одній аналітичній рамці. Література по СВР фокусується на його ролі в кризовому гуманітарному реагуванні, коли криза вже настала. (McCarthy, 2014 ; Datta, 2021; Wessells et al. , 2012). Натомість дослідження стійкості дивляться на здатність мобілізувати ресурси, координуватися, змінюватися (Magis, 2010; Kennedy et al., 2013; Rabinovych et al., 2023). Важливу роль тут відіграє соціальний капітал, вертикальні та горизонтальні взаємодії, довіра та колективна дія, однак дослідники рідко аналізують, які конкретні дії, політики, програми можуть в довгостроковій перспективі впливати на формування цих компонентів в громаді.

Таким чином дане дослідження пропонує поєднати ці два напрями літератури, якщо проблема вивчення стійкості полягає у складності виміряти плинну взаємодію в громадах до настання кризи, то імплементация програм захисту на рівні громади (які впроваджувалися в Україні з 2014 року) виступає певним чином стандартизованою інтервенцією з метою розбудови взаємодій на локальних рівнях.

Аналітична проблема

В науковому дискурсі СВР розглядається як реактивний механізм - тобто сукупність дій міжнародних донорів та локальних акторів спрямованих на мінімізацію наслідків вже наявних криз та захисту вразливих груп населення (McCarthy, 2014; Datta, 2021; Wessells et al., 2012). Так, в 2014 році після окупації частини територій міжнародні донори зайшли в Україну з СВР програми для пом'якшення проблем, створених внутрішнім переміщенням людей. Водночас дослідження інституційної стійкості громад зіштовхуються з емпіричним викликом, хоча й визнається важливість попередньої взаємодії громадськості та влади (Magis, 2010; Zautra, Hall & Murray, 2008), прослідкувати формування цих зав'язків через їх унікальність та плинність дуже важко.

Однак український досвід реалізації СВР програм створює можливість вирішити цю проблему поставивши під сумнів суто реактивне розуміння даного виду гуманітарної інтервенції, оскільки низка територіальних громад, які впроваджували механізми СВР з 2014 року створили локальні мережі, налагодили координаційні практики, створили горизонтальні зв'язки. Даний досвід допоміг громадам продемонструвати вищу стійкість та здатність до мобілізації під час повномасштабного вторгнення у 2022 році (Rabinovych et al., 2023; Центр спільних дій, 2024). Це наштовхує на припущення, що програми захисту на рівні громади в довгостроковій перспективі можуть виступати не лише як інструмент кризового реагування, а й як інструмент підготовки до нових ударів, створюючи передумови до швидшої адаптації громад до кризових умов.

Звідси моє формулювання аналітичного питання: Як імплементація Community based Protection (2014-2021 роки) вплинула на інституційну стійкість громад під час повномасштабного вторгнення?

АНАЛІТИЧНА РАМКА

Дане дослідження ґрунтується на поєднанні підходу СВР та концепції інституційної стійкості громади. СВР розглядається як процес розвитку локальних ініціатив, партнерства з донорами та координація з ОМС. Дослідження має пошуковий дизайн, оскільки воно направлене на перевірку припущення про причинно-наслідковий зв'язок між досвідом імплементації Community Based Protection та рівнем інституційної стійкості громад під час початку повномасштабного вторгнення та кризи внутрішнього переміщення у 2022 році.

Community based protection - підхід донорів до гуманітарних інтервенцій шляхом залучення в процеси подолання криз місцевих ініціатив. Для перевірки теоретичного очікування я буду працювала з громадськими ініціативами (ГО, БО, БФ, ініціативні

волонтерські групи), які були залучені як частина СВР в громадах до початку 2022 року.

Індикатори впровадження СВР в громаді: наявність громадської ініціативи, яка:

1. була залучена в мережу СВР до повномасштабного вторгнення;
2. отримувала донорське фінансування на закриття певних прогалин в роботі громади;
3. участь ініціативи в навчаннях тренінгів від донорів;
4. інституалізація співпраці в межах громади (наявність меморандумів, координаційних рад, проведення спільних заходів з ОМС тощо).

Поняття інституційної стійкості громади в даному дослідженні трактується у відповідності до Rabinovych et al. (2023) як спроможність громади підтримувати основні функції, швидко мобілізуватися та адаптуватися до нових умов під час кризи. Тут ми говоримо не лише про фізичне збереження певних процесів та інституцій, а й про їх функціональну живучість - координування роботи, адаптація до кризових умов, створення нових рішень. В ширшій дискусії стійкість розглядається як здатність соціальних систем витримувати зовнішні шоки, підтримувати ключові функції та адаптуватися до змін (Adger, 2000; Norries et al., 2008; Hillmann & Guenther, 2021). Водночас сучасні дослідження дедалі частіше розглядають стійкість не як статичну характеристику, а як процес, що формується на перетині між кризою та практиками реагування.

Зокрема, Huss & Keudel (forthcoming) пропонують аналітичну рамку 3C: crisis-coping-core. Криза – це конкретна шокова подія, яка порушує звичайне функціонування інституцій, в моєму випадку внутрішнє переміщення. Копінг – це система практик, через які відбувається реакція на кризу. Тут говориться не лише про формальні інституційні рішення, а й про реальні практики координації між акторами, мобілізації ресурсів, обміну знаннями та інноваціями, що формуються в процесі кризового реагування (Keudel & Huss, 2024).

Такий підхід дозволяє нам аналітично відмежувати стійкість від підготовленості, оскільки підготовленість буде включати заходи, які здійснювалися до настання кризи, а стійкість буде проявлятися вже безпосередньо під час настання кризи і буде розглядатися як результат реагування (Norries et al., 2008). В межах даного трактування фокус дослідження зміщується з формального збереження функцій на аналіз процесів, через які відбувалося функціонування, що буде проявлятися у швидкості мобілізації, координації між акторами та здатності до адаптації в умовах кризи.

Huss & Keudel (forthcoming) в своїй роботі підкреслюють, що ми не можемо трактувати поточну збройну агресію як єдину кризу, а маємо емпірично вимірювати реакції на різні воєнно зумовлені кризи з плином часу. Тому в даній роботі, щоб виміряти інституційну стійкість, я буду дивитися на досвід взаємодії ОМС та ОГС при першій хвилі внутрішнього переміщення у 2022 році. Фокусом обрано саме внутрішнє

переміщення, бо це є головним напрямом заходу донорів з СВР програмами в Україну з 2014 року.

Оскільки інституційна стійкість вимірюється як результат копіngu, індикатори будуть вимірюватися в 2 рівнях:

1. Інституційна безперервність (robustness):

- швидкість мобілізації під час кризи (час за який громада зорганізувалася і почала скоординовано приймати ВПО);
- безперервність виконання функцій під час кризи (забезпечення ВПО житлом, надання гуманітарної допомоги, реєстрування новоприбулих ВПО);

2. Інституційна адаптивність (adaptation):

- зміна процедур та практик (зміна або спрощення процедур через масове прибуття людей);
- створення нових інституційних рішень (поява нових форматів взаємодії з ВПО, центрів підтримки, координаційних форматів);
- перехід до довгострокових підходів (відхід від екстреного реагування до довгострокового планування).

Також нам важливо розглянути механізм, який поєднує нашу залежну та незалежну змінну - соціальний капітал. Ми розглядаємо соціальний капітал як сукупність соціальних зв'язків, взаємодій, вибудовування довіри та напрацювання спільних практик, що напрацьовалися завдяки взаємодії між громадою, ВПО, організаціями та владою, що забезпечує їхню здатність скоординувати та діяти колективно в умовах кризи. В процесі впровадження СВР компонентів (Maskrey, 1989; Torjman & Makhouf, 2012; McCarthy, 2014) в громаді багато кроків направлені якраз на побудову таких зв'язків, які мали б допомогти громадам у 2022 році. Тобто соціальний капітал розглядається не як результат або фонові характеристика, а як копінг-механізм, через який імплементація СВР у 2014 – 2021 роках вплинула на інституційну стійкість громади.

Теоретично в літературі виділяють 3 підходи для пояснення поняття соціальний капітал (Bourdieu, 1986; Coleman, 1988; Putnam, 2000): bonding - відносини всередині спільноти, внутрішня згуртованість; bridging - горизонтальна взаємодія між різними групами: влада, бізнес, місцеві мешканці, ВПО, громадські організації; linking - вертикальна взаємодія “знизу - вгору”.

Bonding social capital вказує на внутрішні зв'язки між учасниками локальних ініціатив та неформальних мереж, завдяки яким відбувається мобілізація людей під час перших етапів криз. В даному дослідженні операціоналізується через наступні індикатори:

- неформальні зв'язки та контакти через які залучаються волонтери та ресурси;
- швидкість та спонтанність мобілізації без формалізованих процедур;

- наявність досвіду взаємодії та попередньої діяльності між учасниками ініціатив, який був використаний під час настання кризи.

Bridging social capital відповідає за горизонтальні зв'язки між різними секторами в громаді, він показує, як взаємодіють ОМС, громадські організації, волонтери. На цьому рівні відбувається координація дій та обмін інформацією між акторами. Операціоналізується через наступні індикатори:

- наявність попереднього досвіду взаємодії для швидкого початку спільної роботи;
- здатність різних акторів швидко виходити на контакт один з одним без формального посередництва;
- наявність розподілу ролей між різними акторами під час реагування на кризу.

Linking social capital відображає вертикальні зв'язки між локальними акторами та зовнішніми партнерами або вищими рівнями управління. Даний тип соціального капіталу відповідає за залучення зовнішніх ресурсів та програм підтримки. Операціоналізується через наступні індикатори:

- спроможність локальних ініціатив отримувати фінансову та матеріальні підтримку через вертикальні зв'язки;
- виконання локальними ініціативами ролі посередника між локальними потребами та зовнішніми програмами допомоги.

Моє дослідження пропонує подивитися на соціальний капітал як пояснювальний механізм, який дозволяє зрозуміти, як саме координація між акторами стала можливою. І моє припущення полягає в тому, що СВР допомагає створювати соціальний капітал, завдяки чому громада під час кризи швидше мобілізувалася через вже існуючі зв'язки та ресурси.

Звідси виходить моє **теоретичне очікування**: громади, які мають досвід імплементації СВР програм накопичують соціальний капітал, що в умовах великих криз забезпечує швидшу мобілізацію акторів та вищу інституційну стійкість громади.

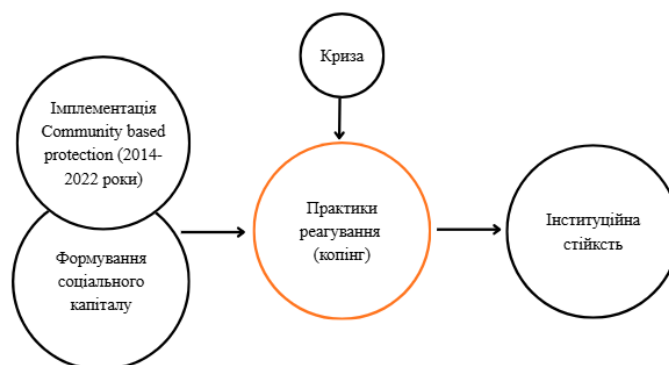

Схема 1.Візуалізація аналітичної рамки

МЕТОДОЛОГІЯ

Після початку війни у 2014 році Україна зіштовхнулася з великою кількістю ВПО з окупованих територій. В той момент УВКБ ООН, яке має мандат для роботи з біженцями та ВПО, розширило свою присутність на території України, зокрема на сході (УВКБ ООН, 2025). Один із напрямів роботи УВКБ ООН є СВР, який реалізується по всій країні через імплементуючих партнерів. Таким чином, агентство ООН, починаючи з 2014 року, почало підтримувати локальні низові ініціативи в громадах. Це могли бути релоковані організації та волонтерські ініціативи або місцеві, фокусом яких була інтеграція ВПО в громаду. Імплементуючі партнери впродовж років допомагали таким організаціям навчаннями, фаховими консультаціями, пошуком фінансування тощо, щоб вони ставали сильними акторами на місцях. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році криза внутрішнього переміщення значно зросла, кількість ВПО, які стали на облік у 2022 році склали 4,9 млн людей (Міністерство соціальної політики України, 2023), роль УВКБ в роботі з ВПО значно розширилася і додалося багато нових ініціатив з якими працюють в рамках СВР програм.

Дослідження використовує пошуковий дизайн, аналітична логіка будується на виявленні інтерпретації механізму, що пов'язує досвід реалізації програм захисту на рівні громади з інституційною стійкістю. Враховуючи існуючий досвід, у цьому дослідженні припускається, що громади з досвідом СВР проявили більшу інституційну стійкість в момент настання кризи, ніж громади, які не мали подібних інтервенцій. Для перевірки цього я використовую якісну методологію, даний підхід є доцільним, оскільки метою дослідження є розуміння процесів та механізмів контекстуально зумовлених взаємодій між змінними, якісні дослідження особливо релевантні для аналізу соціальних явищ в реальних контекстах і дослідження питань чому та як (Creswell & Creswell, 2018).

Дане дослідження здійснено за допомогою порівняльного кейс-стаді, обрано саме цю методологію, оскільки завдяки ній ми можемо виявити, яким чином попередній досвід громад і накопичені соціальні зв'язки вплинули на інституційну стійкість громади під час повномасштабного вторгнення. Gerring (2021) підкреслює, що кейс-стаді є ефективним інструментом для теоретичного обґрунтування, коли дослідження спрямоване на аналіз механізмів, а не на тестування кореляції. Використовуючи дану методологію, ми можемо врахувати контекстуальні чинники та простежити динаміку змін у часі, також ми зможемо попрацювати з обмеженою кількістю кейсів без втрати аналітичної глибини. Натомість при використанні, наприклад, кількісного підходу ми б змогли оцінити рівень інституційної стійкості, але не змогли б розкрити роль СВР та соціального капіталу.

Перевагою обраної рамки є можливість поєднання гуманітарних підходів з інституційним та соціологічним аналізом. В протиставу суто реактивного трактування

СВР ми зможемо проаналізувати довгострокові ефекти від гуманітарних інтервенцій, подивимося на стійкість громади не лише через призму матеріальних ресурсів, а й через якість соціальних зв'язків та координаційних практик.

Даний підхід гарно адаптований до українського контексту, оскільки участь громадських ініціатив та самоорганізація населення відіграли критичну роль під час початку повномасштабного вторгнення (Rabinovych et al., 2023). Для дослідження була обрана Черкаська область, вибір зумовлений тим, що регіон був важливим центром прийому ВПО як у 2014 так і у 2022 році, не зазнавав прямої окупації, що дозволить проаналізувати не стільки екстремальні умови виживання інституцій, а здатність громади до організації довгострокових інтеграційних процесів. У своїй роботі Keudel та Huss (2025) розглядали Черкаську область та показали поліцентричний характер кризового реагування, де ключову роль відігравали не лише ОМС, а й громадські організації, волонтерські ініціативи та неформальні мережі, автори підкреслюють, що значна частина практик реагування на переміщення спиралася на досвід співпраці влади з громадським сектором. Це робить область релевантною для аналізу довгострокового впливу донорського залучення, зокрема СВР програм на інституційну стійкість громад.

Для аналізу було порівняно кейси 4 громад в Черкаській області: 2 громади були обрані серед тих, в яких з 2014 року реалізовувалися програми СВР, та 2 громади були контрольними без досвіду участі в подібних програмах.

Вибір кейсів громад з досвідом реалізації СВР програм базується на Seawright and Gerring (2008), які розглядають вибір кейсів як ключовий елемент дослідження, де кейси обираються не випадково, а відповідно до дослідницької мети та теоретичних очікувань. Для вибору громад застосована стратегія «maximum variation within treated group» (Seawright & Gerring, 2018), яка передбачає вибір кейсів, що об'єднані незалежною змінною, в моєму випадку досвід імплементації СВР, але відрізняються за контекстом. Серед громад, де до 2022 року реалізовувалися СВР програми було обрано Уманську та Чигиринську громади, які репрезентують відповідно велику та малу міську громаду з різною ресурсною базою та адміністративною спроможністю. Завдяки цьому ми зменшимо ризик того, що виявлений результат буде зумовлений розміром громади. Контрольні громади в дослідженні обиралися за логікою «most similar systems design», що передбачає порівняння максимально подібних кейсів за основними характеристиками до основної вибірки та відрізняються залежною змінною. Згідно з типологією стратегій відбору кейсів за Seawright and Gerring (2008), порівняння найбільш подібних кейсів є доцільним при виявленні механізму, що пояснює різницю у результатах. Контрольними громадами було обрано Монастирищенську (в порівняння до Уманської) та Кам'янську (в порівняння до Чигиринської). Дані громади є частиною одного регіону, мають співставний тип адміністративного устрою – є міськими територіальними громадами, мають найближчу подібність у чисельності населення та показниках прийому ВПО. Водночас відмінною характеристикою в контрольних громадах є відсутність досвіду участі в СВР програмах, саме ця

відмінність дозволяє перевірити припущення щодо впливу попереднього досвіду взаємодії на характер кризового реагування. Використовуючи дані підходи до вибору громад, ми підвищуємо внутрішню валідність, зосереджуючи увагу на досліджуваному механізмі.

Дослідження побудовано у форматі порівняльного кейс-стаді, відповідно до підходу Gerring (2011) ми аналізуємо обмежену кількість випадків з метою глибокого вивчення механізмів в їх реальному контексті. Одиницею аналізу є територіальна громада як інституційна та управлінська одиниця. Основним методом збору даних є напівструктуровані інтерв'ю, оскільки вони дозволяють отримати інформацію від акторів про логіку прийняття рішень, процес взаємодії та практики, наявні в громаді. Напівструктурований формат дозволить порівнювати запитання між кейсами з можливістю поглиблених уточнень відповідей залежно від контексту громади.

В кожній громаді проведено по три інтерв'ю з представником громадської організації, яка у 2022 році займалася допомогою ВПО, з представником центру зайнятості та з посадовцем органу місцевого самоврядування (представники відділу соціального захисту або заступник міського Голови) (Дод.1,2). Обрано три групи респондентів для мінімізації ризиків суб'єктивності та упереджень. Представники ОМС є основними акторами в громаді в сфері соціального захисту, тому інтерв'ю з ними допомогло відтворити інституційні рамки та управлінські рішення того часу, гнучкість у виборі представника ОМС зумовлена специфікою управлінської структури в різних громадах, тому до інтерв'ю залучалися ті посадовці, які безпосередньо координували та були залучені в кризове реагування та підтримку ВПО. Представники громадського сектору надали інформацію про практичну реалізацію заходів, горизонтальні мережі взаємодій та співпрацю з владою. Інтерв'ю з представниками центру зайнятості дозволили оцінити здатність громади не лише приймати, а й економічно інтегрувати ВПО, а також проаналізувати якість партнерства між установами та ОГС.

Загальна кількість інтерв'ю є обмеженою та становить дванадцять – по три в кожному кейсі (табл. 1). З точки зору кількісної логіки така вибірка могла б вважатися нерепрезентативною, однак дане дослідження побудовано в рамках кейс-орієнтованого підходу, де нашою аналітичною одиницею є не окремий респондент, а територіальна громада як цілісна система. Відповідно, інтерв'ю використовуються не для досягнення статистичної насиченості, а для реконструкції процесів та характеру взаємодій між акторами в кожному конкретному кейсі.

Таблиця 1. Анонімований список респондентів						
Громада	Тип	Розмір громади	Роль	Впо/місцевий	Стать	Тривалість інтерв'ю
Уманська	Основна	Міська велика	Представник ОМС (соціальний захист)	Місцева	Ж	51 хв

Уманська	Основна	Міська велика	Представник ОМС (центр зайнятості)	Місцевий	Ч	25 хв
Уманська	Основна	Міська велика	Представник ОГС	ВПО	Ж	47 хв
Чигиринська	Основна	Міська мала	Представник ОМС (соціальний захист)	Місцева	Ж	40 хв
Чигиринська	Основна	Міська мала	Представник ОМС (центр зайнятості)	Місцева	Ж	34 хв
Чигиринська	Основна	Міська мала	Представник ОГС	Місцева	Ж	46 хв
Монастирищенська	Контрольна	Міська велика	Представник ОМС (заступниця міського Голови)	Місцева	Ж	30 хв
Монастирищенська	Контрольна	Міська велика	Представник ОМС (центр зайнятості)	Місцева	Ж	27 хв
Монастирищенська	Контрольна	Міська велика	Представник ОГС	ВПО	Ч	50 хв
Кам'янська	Контрольна	Міська мала	Представник ОМС (заступник міського Голови)	Місцевий	Ч	26 хв
Кам'янська	Контрольна	Міська мала	Представник ОМС (центр зайнятості)	Місцевий	Ж	35 хв
Кам'янська	Контрольна	Міська мала	Представник ОГС	Місцевий	Ж	31 хв

Для роботи з транскриптами проведених інтерв'ю було обрано метод контент-аналізу. Відштовхуючись від цілей пошукового дизайну та даного дослідження, ця методологія є найбільш релевантною, оскільки дає можливість обробляти великі об'єми текстової інформації та виявляти патерни і механізми взаємодій (Schreier, 2012; Mayring, 2014). Робота спирається на стратегію тематичного контент-аналізу, що об'єднує дедуктивні та індуктивні підходи до роботи з текстом (Hsieh & Shannon, 2005).

Працюючи в заданій рамці, варто враховувати обмеження, з якими ми стикаємося, використовуючи дану методологію. Працюючи з якісними методами, отримані результати є контекстуально залежними (Flick, 2014) і не спрямовані на статистичну узагальнюваність, в даному дослідженні метою є аналітична генералізація механізму, а не репрезентативність в кількісному сенсі. Використання інтерв'ю як методу збору даних також має свої обмеження. Згідно Rubin і Rubin (2011), інтерв'ю - це процес співконструювання сенсу між дослідником та респондентом, тобто зібрані дані можуть відображати інтерпретації учасників на певні події, а не достовірні факти. Також, враховуючи, що ми питаємо учасників про події 2022 року та інтерв'ю мають

ретроспективний характер, існує ризик упереджень пам'яті та раціоналізації минулих подій (Berg, 2000) з огляду на теперішній стан подій в громаді. Попри зазначені обмеження, дана методологія є релевантною для мети даного дослідження та перевірки теоретичного очікування про вплив СВР на інституційну стійкість громади під час реагування на кризи.

Для збільшення достовірності результатів та мінімізації обмежень, зокрема ретроспективного упередження та раціоналізації минулих подій додатково було застосовано метод аналізу відкритих джерел. Окрім кодування інтерв'ю було проведено огляд публікацій на офіційних сторінках ОМС на сайтах та у соціальній мережі Фейсбук, метою була перевірка наявності фіксації незалежної змінної (досвіду імплементації СВР). Якщо сам факт отримання донорського фінансування, консультацій та навчань було верифіковано через бази даних донора, то наявність публікацій показує рівень взаємодії ОМС та ОГС як партнерів та рівень інституалізації відносин. Оскільки аналіз публікацій використовувався для перевірки наративів респондентів, він має описовий характер, увага фокусувалася на наявності або відсутності згадок взаємодії у публічному полі.

РЕЗУЛЬТАТИ

Емпіричні дані для аналізу були зібрані шляхом проведення 12 напівструктурованих глибинних інтерв'ю з представниками органів місцевого самоврядування та представниками громадського сектору в досліджуваних громадах, у двох основних - Уманська та Чигиринська, та в двох контрольних громадах - Монастирищенська та Кам'янська. Для аналізу транскриптів інтерв'ю використовувався метод тематичного контент-аналізу (action-based coding), який проводився за допомогою програми MAXQDA.

На першому дедуктивному етапі, були створення широкі теоретичні категорії, які спираються на аналітичну рамку дослідження та відповідають за ключові змінні: досвід та контекст до 2022 року (незалежна змінна), координація та залучення донорів (механізм) та перша реакція і адаптація (залежна змінна). Під час другого індуктивного етапу ці категорії наповнювалися конкретними емпіричними кроками. Оскільки в роботі стійкість розуміється як процес, було застосовано кодування дій (action-based coding), кодувальна схема фокусувалася на виділенні конкретних рішень та дій акторів (Дод. 3). Для пошуку різниці в практиках реагування між основними громадами, які мали досвід імплементації СВР програм, та контрольними результатами аналізу, були візуалізовані та підраховані за допомогою інструментів Code Matrix Browser (схема 2).

Дане дослідження має на меті перевірити вплив попереднього досвіду імплементації СВР підходів в громадах у 2014-2021 роках на інституційну стійкість громад під час повномасштабного вторгнення.

Відповідно до цього в роботі перевіряється наступне теоретичне очікування: громади, які мають досвід імплементації СВР програм, накопичують соціальний капітал, що в умовах великих криз забезпечує швидшу мобілізацію акторів та вищу інституційну стійкість громади.

Теоретичним казуальним механізмом, який поєднує інституційну стійкість та досвід СВР виступає соціальний капітал, який операціоналізований через внутрішню мобілізацію та неформальні зв'язки (bonding), горизонтальну координацію між ОМС та ОГС (bridging) та вертикальне залучення зовнішніх донорів (linking).

1. Інституційна стійкість: перша реакція та адаптація

Аналіз категорії «перша реакція на кризу» (схема 1) показує, що як основні, так і контрольні громади зіштовхнулися з шоком та навантаженням через необхідність приймати велику кількість ВПО та закривати їхні базові потреби. Відповідно, коди «закривали базові потреби» та «селили по приватних будинках, школах» часто зустрічаються в наративах обох груп респондентів. Варто зазначити, що всі опитані громади реагували на кризу та зустрічали ВПО, але характер реагування відрізнявся.

Прийом та розселення ВПО. Попри спільний виклик, аналіз показав різницю в якості та довгостроковості рішень щодо розселення. У контрольних групах розселення ВПО в перші місяці мало суто екстрений характер: ОМС або волонтери шукали будинки по селах, людей, які були готові прийняти ВПО до себе, та адаптовували місцеві школи під своєрідні МТП, розміщуючи переселенців на матрацах прямо в шкільних класах. Яскравим прикладом такого транзитного підходу є розповідь представниці ОМС однієї з контрольної громади про розподіл людей між місцевими ліцеями:

«У нас було два заклади розподілені... В другому ліцеї по класах на землі були матраси, подушки, ковдри. Якщо дорослі, вони могли там переночувати. Якщо тільки я чую родина з дітьми, я їх одразу направляю на ліцей «Обдарованість». Тому що там була можливість і помитися, і дитину помити» (ОМС, контрольна група, міська громада, велика).

Натомість в основних громадах окрім подібних екстрених рішень також зустрічається код «облаштовували прихистки». Окрім ситуативного розселення, громади одразу шукали будівлі для тривалого проживання, зокрема, ОМС проводили інвентаризацію комунальної власності, громадський сектор залучав ресурси для облаштування приміщень, закуповувалися бойлери, матраси, кухні. Наприклад, в одній з основних громад місцева ГО у перші ж тижні разом з місцевим бізнесом знайшли грант на облаштування прихистку:

«П'ятого березня я вже подала на ІСАР Єднання... написала проєкт і виграла, ми облаштували прихисток в Фортеці, це готель, тобто бізнес

пішов на уступки й надав свої кімнати, щоб ми поставили все, що було закуплено» (ОГС, основна група, міська громада, велика).

Схожий рівень реагування відбувся й в другій основній громаді, де ГО одразу ж в перші години прийняла рішення про переобладнання свого молодіжного простору в місце розселення. Як згадує голова організації:

«Я встала, зібрала все, що в мене дома було, постіль, ковдри, подушки, і пішла серед ночі в простір для того, щоб підготувати, включити тепло... А зранку вже написала оголошення» (ОГС, основна група, міська громада, мала).

Зокрема, дана організація одразу зв'язалася з поточним донором і домовилася про перенаправлення коштів з наявного освітнього грантового проєкту на облаштування ліжок, кухні, бойлерів в приміщенні.

Ознаки управлінської виснаженості. Значною відмінністю між основною та контрольною групою громад стала наявність в контрольних кейсах ознак перенавантаження адміністративного апарату при першій фазі кризи. У транскриптах контрольних громад значно частіше з'являються коди «працювали на виснаження». Наративи в контрольній групі показують роботу посадовців на межі можливостей через відсутність делегування і налагоджених алгоритмів взаємодії. Представниця ОМС зазначає:

«Особисто я приймала дзвінки. Я просто не могла покласти телефон. Він дзвонив постійно... Я не могла встати і піти у ванну, щоб зняти піжаму... На той момент ми працювали на якійсь межі людських можливостей. І пам'ять, маючи захисний організм, мені здається, що вона спеціально стирала це все» (ОМС, контрольна група, міська громада, велика).

Інституційна адаптація та нові рішення. На рівні прийняття довгострокових рішень групи також показують різні тенденції. В контрольних громадах демонструється код «процедури ОМС не зазнали змін», що показує збереження лінійності підходів навіть в умовах сильного перенавантаження. Представниця ОМС прямо зазначає:

«У нас не було такого періоду, щоб ми переходили. У нас робота як була, так вона і проводилася. Поступово вносилися якісь зміни до законодавства, і ми їх виконували» (ОМС, контрольна група, міська громада, мала).

Представниця ГО в контрольній громаді також згадує про спробу створення Ради ВПО:

«Щось ми так активно не розгорнули діяльність. Напевно, вже не було потреби. Знаєте, от в певний момент такий термін я почула про набуту безпорадність» (ОГС, контрольна група, міська громада, велика).

Основні громади, навпаки, змінювали підходи до роботи, тут домінують коди «додавання функцій на відділи» та «створювали нові відділи/посади». Завдяки залученню зовнішніх донорських ресурсів основні громади змогли швидше перейти від екстреної стратегії розселення людей - код «селили по приватних будинках/школах» до «облаштовували прихистки», та швидко фокус з забезпечення базових потреб змістився до написання інтеграційних проєктів:

«Ми з командою вирішили, що ми звертаємо свої матраси, складаємо матраси, розставляємо столи, пишемо нові проєкти на адаптацію ВПО в нашій громаді... Один із проєктів – це проєкт соціалізації ВПО "Приязна громада"» (ОГС, основна група, міська громада, мала).

2. Досвід та контекст до 2022 року: наявність досвіду реалізації СВР програм

Для розуміння зафіксованих вище відмінностей контент-аналіз передбачав вивчення попереднього досвіду громади, зокрема участі в СВР програмах. Контент-аналіз проведених інтерв'ю показав коректність підібраних кейсів на наявність розриву в незалежній змінній. В контрольних громадах підтверджується відсутність досвіду реалізації СВР програм: коди «не мали досвіду з грантами/навчаннями» та «громада не співпрацювала з партнерами» зустрічаються тільки в цій групі як в риторичі представників ОМС, так і ОГС. Місцеві організації виникали тут ситуативно як реакція на кризу: код «Зареєстрували ГО після кризи». Як зазначає представник ОГС:

«Ні, до цього співпраць ніяких не було...Наша організація створилася три роки тому. В березні ми її зареєстрували...Не було тоді, на жаль, [навчань від донорів], та не було і потреби, тому що ми, як посередники, люди мали потребу, ми їм надали» (ОГС, контрольна група, міська громада, мала).

Подібна ситуація також і в другій контрольній громаді, де громадська організація була створена у 2022 році. Представниця ОМС також підтверджує фрагментарність діяльності громадського сектору:

«До 2022 року робота з громадським сектором, він був такий, можна сказати в міру пасивний. А от уже з 2022 року, то так, у нас створилися декілька громадських організацій» (ОМС, контрольна група, міська громада, велика).

Щільність досвіду та розвиток «м'якої інфраструктури» в основних громадах. В Чигиринській та Уманській ТГ демонструється інший досвід. У наративах респондентів домінують коди «реалізовували спільні проєкти з ОМС», «мають грантовий досвід», «проходили навчання».

Представники громадського сектору основної групи описували досвід попередньої спільної взаємодії з владою у формуванні меморандумів, залученні донорів, реалізації спільних проєктів. Наприклад представниця ГО зазначає:

«До повномасштабного вторгнення в нас був меморандум з міською радою, щодо впровадження проєкту громадський бюджет...» або «також у нас були спільні навчання і кілька грантів. Там, наприклад, грант «Чисто челендж», такий великий екологічний захід, суботник, кілька разів ми його повторювали» (ОГС, основна група, міська громада, мала).

В свою чергу представник ОМС також підтверджує наявність грантового досвіду разом з ОГС:

«Так, грантова історія вже була з 2018 року. У 2018 році ми разом реалізовували проєкти по децентралізації нас підтримував IREX.. Потім у 19-20 роках вигравали проєкти у БФ «Карітас» та БФ «Відродження»» (ОМС, основна група, міська громада, велика).

В основних громадах організації мали інституційну історію та досвід співпраці з міжнародними фондами. Респонденти згадували про навчання та грантові програми від організацій «U-LEAD з Європою», IREX, БФ «Карітас», ГО «КримСОС». Особливий акцент в наративах групи на інституційному розвитку та навчанні, що є класичними елементами СВР підходу. Організації не просто отримували фінансові ресурси, а й відзначали багаторічну співпрацю з ГО «КримСОС» (організація є імплементуючим партнером УВКБ ООН, реалізують СВР програми в регіоні). Представниця ОГС зазначає:

«Ми писали на КримСОС, навчання проходили різні. Їздили у Львів для обміну досвідом, навчальні візити робили. Все це і спонукає до розвитку і поліпшення нашої спроможності» (ОГС, основна група, міська громада, велика).

Таким чином, ми фіксуємо розрив між досвідами двох груп: якщо в контрольній громадській сектор створився як реакція на кризу, то в основних громадах вже існували організації та мережа партнерств.

3. Мікрорівневі механізми соціального капіталу: мобілізація координація та залучення ресурсів

Відповідно до аналітичної рамки механізми, через які громади реагували на кризу, розглядаються через три види соціального капіталу: внутрішню згуртованість (bonding), горизонтальну координацію (bridging) та вертикальне залучення зовнішніх ресурсів (linking). Аналіз кодів (схема 2) дозволяє подивитися на різницю в механізмах між основною та контрольною групами.

Механізм внутрішня мобілізація та неформальні зв'язки. Необхідно зазначати, що на етапі першої реакції усі громади зіткнулися з однаковими викликами, пов'язаними з великими потоками внутрішньо переміщених людей, яких необхідно було розселити та забезпечити базовими потребами, усі громади продемонстрували високий рівень внутрішньої мобілізації. Код «закривали базові потреби» інтенсивно проявляється як у контрольних громадах, так і в основних групах, а також рівномірний розподіл коду «селили по приватних будинках/школах». В кожній громаді мобілізувалися внутрішні сили, як населення, локальні бізнеси, мережі церков для надання прихистку та закриття базових потреб. Однак якість внутрішньої мобілізації та здатність системи витримувати навантаження відрізнялися.

У контрольних громадах, де до 2022 року не було напрацьовано механізмів співпраці, мобілізація мала спонтанний характер та покладалася на ідейність окремих осіб в громаді. Тут код «неформальні ресурси/зв'язки» зустрічається найчастіше. Представник ОГС описує внутрішню згуртованість наступним чином:

«Так, це були люди з церкви, які виявлялися служити, це була така велика команда... Ні-ні, тут працювала дуже велика команда, близько 50 людей було задіяно. Я лише частинка цього всього. Тому там працювала і кухня, і транспорт, і будівельники, і житло розселення» (ОГС, контрольна група, міська громада, мала).

Через брак координаційних практик контрольні громади сильно залежали від «ручного управління», що спричиняло велике перенавантаження посадових осіб. Код «працювали на виснаження» фіксується у контрольній групі. Представниця ОМС зазначала:

«Особисто я приймала дзвінки. Я просто не могла покласти телефон. Він дзвонив постійно.. Я не могла встати і піти у ванну, щоб зняти піжаму... На той момент ми працювали на якійсь межі людських можливостей. І пам'ять, маючи захисний механізм, мені здається, що вона спеціально стирала це все» (ОМС, основна група, міська громада, велика).

Натомість в основних громадах мобілізація внутрішнього капіталу відбувалася за іншим сценарієм. Хоча рівень кризи був не менший, в одній з громад також зазначалося про «роботу у три зміни», їхня внутрішня згуртованість спиралася на м'яку інфраструктуру, збудовану до 2022 року. Код «використання попереднього досвіду» тут часто зустрічається. Волонтери в цих громадах не тільки активували знайомих, а й наявні робочі мережі. Представниця ОГС згадує:

«Люди почали писати, і це швидше в наших робочих чатах громадських організацій. Люди, в кого є куди їхати, кажіть, хто може прийняти. Я опублікувала всю інформацію через наші соціальні мережі, через групу нашого простору» (ОГС, основна група, міська громада, мала).

Внутрішню мобілізацію та використання неформальних зв'язків посадовцями також підтверджувала представниця ОМС:

«Це було включення повністю, починаючи від міського голови, депутатів, і повністю всього соціального захисту і абсолютно всіх структурних підрозділів.. Я особисто в співпраці з різними організаціями, також особистими зв'язками... Що було на особистих контактах, що було на дорученнях голови, тобто працювали всі у різних напрямках» (ОМС, контрольна група, міська громада, велика).

Тобто аналіз внутрішньої мобілізації показав, що в умовах шоку всі громади мобілізуються, однак за відсутності попереднього інституційного досвіду (СВР) це має хаотичний характер з великим навантаженням на ключових осіб серед ОМС. Коли в громадах з наявним попереднім досвідом вже існували алгоритми внутрішніх комунікацій та «м'яка інфраструктура», і вони діяли як спільний механізм, який дав підґрунтя до переходу до горизонтальної координації.

Механізм горизонтальна координація та партнерство. Відповідно до аналітичної рамки, даний тип соціального капіталу відображає зв'язки між різними секторами в громаді, про здатність ОМС та ОГС швидко вийти на контакт та почати діяти скоординовано, працюючи як партнери та розподіляючи ролі. Дані аналізу в МАХQD показують, що на цьому рівні спостерігається розрив між основною та контрольними групами.

У контрольних громадах, де не впроваджувалися механізми СВР і не було історії співпраці, етап реагування відображає фрагментацію зусиль. У цій групі фіксується код «діяли автономно». Представник ОГС прямо зазначає:

«Ні, такого не було. Вони самі від себе працювали, в нас з ними співпраці не було. Ми самі шукали житло, оголошували людям у групах, хто продає будинки» (ОГС, контрольна група, міська громада, мала).

Оскільки громадський сектор сформувався як реакція на кризу, а до цього був пасивним, він не зміг стати повноцінним партнером, і весь тягар фактично впав на місцеву владу. Код «ОМС брали тягар на себе» зустрічається в контрольній групі:

«Звичайно, координація цих всіх процесів лягла найбільше на органи місцевого самоврядування...» (ОМС, контрольна група, міська громада, велика).

Коли ж місцеві організації поступово включилися в роботу, взаємодія між ОМС та ОГС не переросла у партнерство, а мала більше інформаційний характер.

Найчастіше це виглядало як обмін інформацією та перенаправленням людей, представниця ОМС розповідала:

«Громадська організація нас запрошувала, коли вони запрошували людей для видачі гуманітарної допомоги. Були масові зібрання, вони нас запрошували, і ми людям на цих зібраннях розказували про свої послуги, чим ми можемо їм допомогти, чим може держава їм допомогти. У нас була співпраця чисто на інформаційних, консультаційних питаннях» (ОМС, контрольна група, міська громада, мала).

На противагу цьому в основних громадах попередній досвід допоміг швидко активувати мережі горизонтальної співпраці. Громадський сектор разом з представниками влади працював як повноцінні партнери, що підтверджується домінуванням коду «розподіляли функції/працювали як партнери». Представниця ОМС підкреслює, що влада спиралася на громадський сектор не як на ізольованих волонтерів, а як на рівних акторів

«...ми залучали весь громадський сектор як партнерів до виконання поставлених нам завдань» (ОМС, основна група, міська громада, велика).

Завдяки цьому постійно здійснювався обмін ресурсами:

«Ми тоді дуже співпрацювали, коли у них було повністю забито, вони до нас перенаправляли. Або коли в нас було загружено, в мене був номер, я дзвонила, питалася, і ми перенаправляли людей» (ОГС, основна група, міська громада, велика).

Також практики, які були напрацьовані в мирний час, стали фундаментом для взаємодій та довіри в момент кризи. Представниця ОМС розповідала про координаційні зустрічі, які проводилися до початку повномасштабного вторгнення і ця практика допомогла ОГС швидко дізнаватися про нормативно правові зміни, щоб коректно консультувати та перенаправляти ВПО:

«Багато спільних проєктів у нас і роботи із громадським сектором...Щомісячно ми проводили зустрічі з громадськими організаціями і проводимо навчання з ними, які нормативно-правові акти приймає наша держава» (ОМС, основна група, міська громада, велика).

В одній з громад спостерігався чіткий розподіл відповідальності: ОГС закривали гуманітарні питання, а ОМС – документальні, важливо, що такий розподіл дозволив суттєво знизити адміністративне навантаження на місцеву владу:

«Якщо ми зразу працювали через громадські організації, так само гуманітарна допомога на нас передавалася, ми її мусили роздавати. То потім ми налагодили, і ці громадські організації роздавали її самі... І тоді в нас настільки полегшено було» (ОМС, основна група, міська громада, велика).

Найвищим проявом такого партнерства є кейс створення «проактивної гарячої лінії» в одній з основних громад. Громадська організація змогла знайти фінансування на оплату праці 5 фахівців для надання психологічної допомоги, проте для ефективної роботи громадській організації необхідний був доступ до бази даних соціального захисту та особистої інформації про людей, що вони не могли отримати через захист персональних даних. Щоб це вирішити ОМС та ОГС об'єднали зусилля та ввели частину волонтерів до штату управління соціального захисту:

«І ми їх увели в штат управління. Як форма роботи, бо інакше як вони будуть представлятися управлінням? А вроді б там вони від громадського сектору. Но громадському сектору ми ж не дамо списки. І не дамо адреси. І не дамо телефони. Це заборонено законодавством. І тому, коли взяли ми в штат, на це погодились і робота почалася» (ОМС, основна група, міська громада, велика).

Таким чином, аналіз горизонтальної координації чітко показав різницю в громадах залежно від попереднього досвіду. В той час як контрольні громади страждали від надмірного перенавантаження адміністративного апарату, в основних кейсах завдяки горизонтальним мережам було розподілене шокове навантаження між ОМС та ОГС як повноцінними партнерами, що дозволило їм разом розробляти нові інституційні рішення та зберігати інституційну безперервність.

Механізм залучення ресурсів та партнерів. Даний тип соціального капіталу показує здатність локальних акторів вибудовувати зв'язки та залучати зовнішніх донорів та партнерів до вирішення кризи. Аналіз транскриптів показав, що попередній досвід у межах СВР програмах став важливим фактором у здатності громад залучити зовнішні ресурси, полегшуючи це навантаження для місцевої влади. В контрольних кейсах інституційна слабкість громадських організацій призвела до того, що фактично весь тягар пошуку ресурсів та комунікації з фондами ліг на місцеву владу, код «ОМС самостійно шукали фонди» тут притаманний. В умовах перевантаження адміністративного апарату це вимагало колосальних зусиль від влади:

«Кількість написаних листів за той час я перерахувати особисто не можу. Тому що листи на благодійні фонди писала я особисто, у мене не було на кого це покласти. Писала я особисто, і я тільки те і робила, що я писала» (ОМС, контрольна група, міська громада, велика).

Місцеві волонтери та ініціативи, не маючи попереднього досвіду, спиралися на локальних акторів: бізнес, релігійні спільноти, місцевих жителів – код «спиралися на локальних акторів», та, більш того, контрольним громадам притаманний код «нових партнерств не з'являлося».

Натомість в основних громадах, маючи досвід та попередні співпраці, громади одразу почали користуватися цим ресурсом. Вони стали осередком екстреного фандрейзингу, виступаючи містком між локальними потребами та зовнішніми

донорами, тут зустрічаються коди «посередники для зовнішніх програм» та «отримували фінансову підтримку». Яскравим проявом даного типу соціального капіталу в основних громадах стала здатність організації миттєво переформатовувати партнерство. Так в одній з громад ГО мала підписану грантову угоду для реалізації молодіжного проєкту з норвезькою організацією «Scates Ukraine» та за перші декілька днів повномасштабного вторгнення змогли змінити цільове призначення коштів:

«Я написала їхньому менеджеру, що не бачу доцільності впроваджувати. І що, якщо вони не проти, то ми хотіли б створити тимчасовий притулок і ці кошти на нього переадресувати, переформатовувати наші проєкти на ось таке швидке реагування ...І вони дуже швидко відреагували, сказали, що вони погоджуються. І от в рамках цих грантових проєктів ми купили матраси такі великі, ортопедичні, постілі нові, рушники» (ОГС, основна група, міська громада, мала).

Подібний кейс також відбувся і в іншій основній громаді, де ГО разом з місцевою владою в перші дні подали спільний проєкт до «ІСАР Єднання» і вже 5 березня почали облаштовувати прихисток в 17 кімнатах місцевого готелю. Таким чином, завдяки накопиченому соціальному капіталу в основних кейсах громади змогли швидко вийти на контакт із зовнішніми акторами та забезпечити якісні умови для проживання та подальшої інтеграції ВПО.

Code System	Контрольні громади	Основні громади
- CBP - Досвід та контекст до 2022 - Працювали з міжнародними фондами - Громада не співпрацювала з партнерами - Не мали досвіду з грантами/ навчаннями - Не мали спраці - Зареєстрували ГО після кризи - Проходили навчання - Мають грантовий досвід - Реалізовували спільні проекти з ОМС - Соціальний капітал - Координація та розподіл ролей - Інформаційна співпраця - неформальні ресурси/зв'язки - використання попереднього досвіду - омс брала тягар на себе - Діяли автономно - Розподіляли функції/працювали як партнери - Перенаправлення - Залучення донорів/партнерів - Фінансування ГО не отримували - Нових партнерств не з'явилося - Спиралися на локальних акторів - ОМС самостійно шукали фонди - Переформатування наявних партнерств - Посередники для зовнішніх програм - Отримували фінансову підтримку - Інституційна стійкість - Перша реакція на кризу - Написання ГО грантових проектів - Облаштування ГО штабу допомоги - Облаштування ОМС штабу допомоги - Працювали на виснаження - селили по приватних будинках, школах - Облаштовували прихистки - Закривали базові потреби - Приймали та розселяли ВПО - Інституційна адаптація та нові рішення - Додавання додаткових функцій на відділи - ГО переходили на вузькі теми - Відчували брак системного аналізу - Процедури ОМС не зазнали змін - Перехід від проектів адаптації до інтеграції - Створення Ради ВПО - Створювали нові відділи/посади		

Схема 2. Code Matrix Browser

4. Аналіз відкритих джерел

Результати тематичного контент аналізу інтерв'ю щодо попереднього досвіду впровадження СВР та співпраці між ОМС та ОГС знаходять своє підтвердження під час аналізу цифрових слідів на офіційних ресурсах ОМС сайті та Фейсбук сторінках.

Досвід основних громад (Уманської та Чигиринської) фіксує чітку інституційну безперервність, взаємодія між владою та громадським сектором відбувалася як до повномасштабного вторгнення так і після. Так публікації Чигиринської громади підтверджують розповіді респондентів про реалізацію спільних грантових проектів, наприклад, мобільну допомогу по селах громади. Важливий маркером також є згадки про громадську раду при ОМС в складі якої перебуває очільниця досліджуваної ГО ще до 2022 року й надалі. Після початку повномасштабного вторгнення взаємодія

збільшилася, на офіційних ресурсах є згадки про відкриття МТП на базі організації із залученням міжнародних донорів. Подібна динаміка відображається і в Уманській громаді, аналіз показів наявності згадок про роботу з міжнародними донорами та локальними організаціями в докризовий період. У 2022 році є згадки про залучення партнерів для забезпечення гуманітарною допомогою лікарень та шкіл, функціонування гуманітарного штабу та місцевої програми «Турбота» про що згадували респонденти під час проведення інтерв'ю. Важливим підтвердженням наявності горизонтального соціального капіталу в громаді є публікації про офіційні зустрічі голів громадських організації громади з міським головою у 2022 році, що показує, що влада визнавала недержавний сектор, як суб'єкт реагування.

Натомість аналіз контрольних громад (Кам'янська та Монастирищенська) підтверджує відсутність докризової співпраці та фрагментарність реагування. Аналіз публікацій в Кам'янській громаді підтверджує домінування коду «Діяли автономно». В публічному просторі з боку ОМС наявні згадки про отримання гуманітарної допомоги від міжнародних організацій, однак інформація про співпрацю з локальними акторами відсутня (єдина згадка про громадську організацію була на сторінках місцевого ліцею). Це показує, що місцева влада шукала ресурси самостійно спираючись на зовнішніх донорів, тоді як місцеві організації залишалися невидимими або інституційно слабкими. У Монастирищенській громаді офіційні ресурси також здебільшого відображають співпрацю з міжнародними або загальнонаціональними організаціями та фондами. Згадки про локальні організації починають з'являтися з середини 2022 року, висвітлення роботи мобільного пункту медичної допомоги на базі досліджуваної організації та поява вузькопрофільної організації по підтримці родин загиблих. Це підтверджує результати інтерв'ю та появу коду «Зареєстрували ГО після кризи», показуючи, що громадські організації виникли як ситуативна реакція на шок.

Відповідно до логіки пошукового дизайну аналіз реакції громад на кризу дозволяє перейти від розбору досліджуваних кейсів до побудови теоретичних узагальнень. Спостереження за чотирма громадами Черкаської області показало, що всі вони зіштовхнулися з кризою – необхідністю приймати велику кількість ВПО в своїх громадах. Хоча первинна мобілізація відбулася в усіх кейсах, аналіз дозволив виокремити різні полярні тенденції для основної та контрольної груп. В контрольних громадах, які не мали досвіду участі в СВР програмах простежується тенденція до фрагментації та централізації кризового управління, де майже весь тягар у пошуку житла, наданні гуманітарної допомоги ліг на ОМС, що призвело до їхньої роботи на виснаження. Натомість в громадах з досвідом участі в СВР програмах спостерігається протилежна тенденція – партнерське реагування, завдяки якому відбувався швидший перехід від екстреного реагування до глибшої інституційної адаптації та впровадження довгострокових рішень. Інтерпретація даного розриву дозволяє ствердити, що різниця в рівні інституційної стійкості зумовлена механізмом соціального капіталу, який був накопичений за попередні роки в громадах завдяки імплементації СВР підходів. Досвід спільних навчань, грантових проєктів, координаційних практик виступив основою для

формування горизонтального та вертикального соціального капіталу. На практиці накопичена довіра та досвід співпраці дозволили ОМС делегувати частину гуманітарного навантаження на місцеві ОГС, які виступили посередниками для заходу міжнародних донорів в громади. Це делегування дозволило зменшити тягар з місцевої влади та залишило ресурс для створення нових інституційних рішень.

Спираючись на виявлені казуальні зв'язки результатом даного дослідження є формулювання наступного теоретичного узагальнення:

Інвестиції міжнародних донорів у «м'яку інфраструктуру» громади через підходи Community Based Protection не лише вирішують локальні проблеми, а й створюють резерв соціального капіталу, який активується при настанні великих криз та змінює архітектуру управління з ієрархічної на мережеву. Це дозволяє розподіляти шокове навантаження між владою та громадським сектором, уникаючи управлінського виснаження та вивільнюючи ресурс для швидкої інституційної адаптації до нових викликів.

ДИСКУСІЯ ТА ВИСНОВКИ

Дослідження почалося з емпіричного виклику в академічній літературі: попри загальний консенсус про важливість соціального капіталу для стійкості громад (Magis, 2010; Zautra, Hall & Murray, 2008), дослідникам рідко вдається зафіксувати, які саме політики або дії сприяють його накопиченню до настання кризи. Водночас класична література про гуманітарні інтервенції трактує СВР як реактивний інструмент, який використовується вже після настання кризи як спосіб залучати локальні спільноти до мінімізації наслідків вже наявної кризи (McCartyhy, 2014; Datta, 2021; Wessells et al., 2012). Моє дослідження поєднало ці два напрями дискусії для пояснення варіативності реакцій українських громад на кризу внутрішнього переміщення.

Теоретичне очікування полягало в тому, що громади, які мали досвід імплементації СВР програм, накопичили соціальний капітал, що в умовах кризи забезпечив швидшу мобілізацію акторів та вищу інституційну стійкість громади. Отримані емпіричні результати повністю з цим узгоджуються і дають можливість глибше подивитися на мікрорівневі компоненти інституційної стійкості. Дослідження спиралося на аналітичну рамку «crisis-coping-core» (Huss & Keudel, forthcoming) і емпірично показало, що спроможність системи створювати ефективні копінг-практики напряму залежить від її ядра, тобто систем взаємодії та правил, які закладаються до настання кризи.

Робота пропонує новий погляд на функцію соціального капіталу в кризовий період. Соціальний капітал (горизонтальний та вертикальний) виступає не як абстрактна довіра, а діє як інструмент. Успішне реагування будувалося на поліцентричному делегуванні: ОМС передавала частину гуманітарного навантаження

на спроможні локальні ОГС, які, маючи зв'язки з донорами, залучали ресурси в громаду. Саме це допомагало владі і захистило управлінський апарат від паралічу (роботи на виснаження) і створило простір для адаптації та трансформації (створення нових структур, напрацювання інтеграційних стратегій).

Переосмислення СВР: приріст знання. Головним внеском даної роботи є спростування суто реактивного розуміння гуманітарної СВР інтервенції. Зібрані дані дозволяють стверджувати, що ми можемо трактувати СВР як довгострокову інвестицію у м'яку інфраструктуру громади. Практики, які впроваджувалися в 2014-2021 роках: спільні навчання, написання грантів, розбудова локальних спільнот не обмежувалися вирішенням точкових проблем - вони створили екосистему партнерства. Локальні ініціативи, пройшовши процес інституційного посилення, накопичили соціальний капітал і активізували його в момент кризи, довівши, що вертикальна та горизонтальна взаємодія є ключовою умовою для переходу від базового виживання до адаптації.

Відповідно до пошукової якісної методології, дане дослідження має обмеження, які необхідно враховувати при інтерпретації результатів. Використання методу кейс-стаді дозволило дослідити мікрорівневі механізми взаємодії, проте результати є контекстуально залежними (Flick, 2014) і не можуть прямо статистично узагальнюватися. Крім того, дані збиралися за допомогою інтерв'ю про події 2022 року, що створює ризики раціоналізації пам'яті (Berg, 2000) та упереджень в інтерпретаціях респондентів, зважаючи на поточний стан справ у громадах (Rubin & Rubin, 2011).

Оскільки головним результатом є формулювання нового теоретичного узагальнення про вплив СВР програм на стійкість громади, подальші наукові дослідження можуть бути спрямовані на верифікацію та розширення даного узагальнення.

Кількісна верифікація та масштабування. Логічним наступним кроком буде тестування виведеного узагальнення на більшій вибірці з застосування підтверджувального дизайну та інструментів статистики.

Життєвий цикл соціального капіталу при тривалих кризах. Дане дослідження фокусувалося на першій фазі шоку у 2022 році. Цікавим напрямом для наступних досліджень буде вивчення того, що відбувається з виявленою мережею координації та соціальним капіталом в умовах затяжної війни. Чи перетворюється неформальний капітал на формалізовані інституційні рішення, чи навпаки, при спаданні кризового навантаження взаємодія зменшується. Чи працює координація в умовах зміни донорського фокусу та часткове вигорання в громадському секторі.

Інституційна пам'ять та індивідуальне лідерство. Потенційним напрямком досліджень може бути пошук відповідей чи успішна поліцентрична координація,

зумовлена наявністю налагодженої системи чи персональним лідерством місцевих голів або лідерів ОГС.

Вплив СВР на інші типи криз. Доцільно подивитися, чи СВР програми так само підсилюють інституційну стійкість у відповідь на шоки іншого типу, як блекаути, природні катастрофи, економічні спади, чи цей ефект буде поширюватися на людиноцентричні кризи, як внутрішнє переміщення.

Підсумовуючи результати, довели, що стійкість не є спонтанною характеристикою, а виникає як результат реакції на шок. Вона є наслідком попередніх інтервенцій в соціальний капітал громади та розбудову м'якої інфраструктури в докризовий період. Оскільки механізми СВР показали свою ефективність, ці теоретичні знахідки мають імплементуватися і на практичній площині.

ПРОПОНОВАНІ ЗМІНИ ДО ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Дослідження починалося з пошуку механізмів, які дозволяють громадам ефективніше працювати в кризових умовах з вищим проявленням інституційної стійкості. Емпірично дослідження підтвердило накопичення соціального капіталу завдяки СВР програмам, що дозволило переходити від ієрархічного управління до мережевої координації. Оскільки підтвердилося, що СВР підходи можуть бути не лише гуманітарним інструментом, а й методом проактивної інвестиції в підготовленість громад до криз, архітектура публічної політики потребує відповідних змін. Виходячи з результатів, пропонуються наступні рекомендації для ключових стейкхолдерів.

1. Для міжнародних донорів: проактивне фінансування інституційного розвитку ОГС (capacity building).

Так як довгострокові інвестиції в м'яку інфраструктуру громади показали свою ефективність, міжнародні організації можуть використовувати СВР підходи в різних регіонах не тільки для подолання криз, але й для розвитку громад через підтримку спроможності локальних спільнот. Фокус донорів на інституційному розвитку організацій дозволить розбудовувати соціальний капітал в некризові періоди для того, щоб локальні актори могли самостійно діяти в кризові моменти та масштабувати свою діяльність.

2. Для органів місцевого самоврядування: інтеграція громадського сектору до місцевих стратегій

Дослідження показало, що коли ОМС самостійно реагує на кризу, це призводить до виснаження адміністративного апарату та гальмує етап переходу до довгострокових рішень. Тому місцевій владі потрібно сприймати громадський сектор не лише як ситуативних волонтерів, а й як частину екосистеми в громаді, яка має експертизу з

певних тем та часто має напрацьовані рішення. Тому пропонується залучати представників громадського сектору на етапі розробки місцевих стратегій та цільових програм, наприклад, програми інтеграції ВПО, молодіжної політики, інклюзії до їх співтворення та офіційно закріплювати за спроможними ОГС статус співвиконавців. На практиці це буде означати делегування конкретних функцій, наприклад, ОМС може надавати комунальне приміщення для реабілітаційного простору, а ОГС буде залучати грантове фінансування для проведення активностей та розбудови простору. Така взаємодія створить з накопиченого соціального капіталу інструмент для розвантаження адміністративного апарату та покращення надання різних послуг в громаді.

3. Для центральної влади: спрощення та масштабування механізму соціального замовлення.

На державному рівні ключовою зміною має стати фінансове стимулювання поліцентричного управління на локальному рівні та внесення змін до постанови КМУ 450, яка регулює процедуру закупівлі соціальних послуг через механізм соціального замовлення у недержавних організацій. Для цього необхідне спрощення процедури закупівлі соціальних послуг за бюджетні кошти у недержавному секторі, зокрема зміни в періодах контрактування. А також перегляд критерій для реєстрацій в Реєстрі надавачів соціальних послуг. Замість того, щоб ОМС витрачали час та ресурси на розширення штату комунальних установ або покладення додаткових функцій на наявних працівників, держава може створити умови де місцева влада може закуповувати необхідні послуги, як наприклад, кейс менеджмент, функціонування кризових кімнат, реабілітацію тощо у профільних ОГС. Розвиток ринку соціального замовлення зможе підтримувати життєздатність громадського сектору в періоди, коли організації не мають активних грантових проєктів, але мають фахових працівників.

Реалізація даних кроків дозволить покращити архітектуру кризового управління в Україні, держава та громади отримають більш сталу екосистему партнерства. Інституціоналізація співпраці, розбудова спроможності локальних акторів та розвиток ринку соціальних послуг створять з соціального капіталу із прихованого ресурсу ефективний інструмент публічної політики, здатний забезпечити стійкість громад перед майбутніми кризами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Adger, W. N. (2000). Social and ecological resilience: Are they related? *Progress in Human Geography*, 24(3), 347–364. <https://doi.org/10.1191/030913200701540465>
- Asaki, B., & Hayes, S. (2011). Leaders, not clients: Grassroots women's groups transforming social protection. *Gender & Development*, 19(2), 241–253. <https://doi.org/10.1080/13552074.2011.592633>
- Berg, B. L. (2000). *Qualitative research methods for the social sciences* (4th ed.). Allyn & Bacon.
- Blatter, J., & Haverland, M. (2014). Case studies and (causal-) process tracing. In I. Engeli & C. Rothmayr (Eds.), *Comparative policy studies: Conceptual and methodological challenges*. Palgrave Macmillan.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood Press.
- Browne, E. (2013). *Community-based social protection*. Governance and Social Development Research Centre.
- Camacho, C., Bower, P., Webb, R. T., & Munford, L. (2023). Measurement of community resilience using the Baseline Resilience Indicator for Communities (BRIC) framework: A systematic review. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 95, 103870. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2023.103870>
- Chen, L. C., Liu, Y. C., & Chan, K. C. (2006). Integrated community-based disaster management program in Taiwan: A case study of Shang-An village. *Natural Hazards*, 37(1), 209–223. <https://doi.org/10.1007/s11069-005-4669-5>
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94(Supplement), S95–S120. <https://doi.org/10.1086/228943>
- Creswell, J. W., & Creswell, J.D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. SAGE Publications.
- Datta, R. (2021). Community-led food resilience: A decolonizing autographic learning from an Inuit community. *Global Food Security*, 30, 100564. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2021.100564>
- Flick, U. (2014). *An introduction to qualitative research* (5th ed.). SAGE Publications.
- Gerring, J. (2011). The case study: What it is and what it does. In C. Boix & S. C. Stokes (Eds.), *The Oxford handbook of comparative politics* (pp. 643–679). Oxford University Press.
- Hillmann, J., & Guenther, E. (2021). Organizational resilience: A valuable construct for management research? *International Journal of Management Reviews*, 23(1), 7–44. <https://doi.org/10.1111/ijmr.12239>

- Hsieh, H. F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277–1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- Huss, O., & Keudel, O. (forthcoming). National security in local hands? Mechanisms of democratic resilience in Ukraine during the Russo-Ukrainian War. *Cambridge Elements*. Cambridge University Press.
- Ileri, A. W. (2018). An assessment of the role of community-based child protection mechanisms in Kilifi County, Kenya (Doctoral dissertation, Strathmore University).
- Kennedy, G., Richards, M., Chicarelli, M., Ernst, A., Harrell, A., & Stites, D. (2013). Disaster mitigation: Initial response. *Southern Medical Journal*, 106(1), 13–16. <https://doi.org/10.1097/SMJ.0b013e31827c7e6a>
- Keudel, O., & Huss, O. (2024). Polycentric governance in practice: The case of Ukraine's decentralised crisis response during the Russo-Ukrainian war. *Journal of Public Finance and Public Choice*, 39(1), 10–35. <https://doi.org/10.1332/25156918Y2023D000000002>
- Loha, W. (2018). Community-led development: Perspectives and approaches of four member organizations. Aga Khan Foundation.
- Magis, K. (2010). Community resilience: An indicator of social sustainability. *Society & Natural Resources*, 23(5), 401–416. <https://doi.org/10.1080/08941920903305674>
- Maskrey, A. (1989). Disaster mitigation: A community-based approach. Oxfam.
- Mayring, P. (2014). Qualitative content analysis: Theoretical foundation, basic procedures and software solution. Klagenfurt.
- McCarthy, J. F. (2014). Using community-led development approaches to address vulnerability after disaster: Caught in a sad romance. *Global Environmental Change*, 27, 144–155. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2014.05.003>
- Міністерство соціальної політики України. (2026). Інформація щодо внутрішньо переміщених осіб. <https://www.msp.gov.ua>
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2019). Building and measuring community resilience: Actions for communities and the Gulf Research Program.
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1–2), 127–150. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6>
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Rubin, H. J., & Rubin, I. S. (2011). *Qualitative interviewing: The art of hearing data* (3rd ed.). SAGE Publications.

Schreier, M. (2012). Qualitative content analysis in practice. SAGE Publications.

Seawright, J., & Gerring, J. (2008). Case selection techniques in case study research: A menu of qualitative and quantitative options. *Political Research Quarterly*, 61(2), 294–308. <https://doi.org/10.1177/1065912907313077>

Torjman, S., & Makhoul, A. (2012). Community-led development. Caledon Institute of Social Policy.

Wahid, A., Ahmad, M. S., Talib, N. B. A., Shah, I. A., Tahir, M., Jan, F. A., & Saleem, M. Q. (2017). Barriers to empowerment: Assessment of community-led local development organizations in Pakistan. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 74, 1361–1370. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2017.02.033>

Wessells, M. G., Lamin, D. F., King, D., Kostelny, K., Stark, L., & Lilley, S. (2012). The disconnect between community-based child protection mechanisms and the formal child protection system in rural Sierra Leone. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 7(3), 211–227. <https://doi.org/10.1080/17450128.2012.664750>

Zautra, A., Hall, J., & Murray, K. (2008). Community development and community resilience: An integrative approach. *Community Development*, 39(3), 130–147. <https://doi.org/10.1080/15575330809489738>

Захаров, Б. (2015). Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. Харківська правозахисна група. <https://archive.khpg.org/1432191486>

ДОДАТОК 1

Опитування, яке використовувалося для проведення інтерв'ю з представниками громадського сектору.

Таблиця 2. Опитник для ОГС		
Питання	Концепт	Індикатор
Розкажіть про вашу організацію: коли вона була створена і чим займалася до 2022 року?	Контекст організації	
Яку роль організація відігравала в громаді до початку повномасштабного вторгнення?		
Чи була у вас взаємодія з ОМС до 22 року, якщо так, у яких форматах?		
Чи мали ви досвід співпраці з донорами до 2022 року? Якого типу це були співпраці?	Попередній досвід взаємодії, індикатор СВР	Була залучена в мережу СВР до повномасштабного вторгнення;
Чи проходили ви та ваша команда навчання, тренінги чи консультації від донорських організацій?		Отримувала донорське фінансування на закриття певних прогалин в роботі громади;
Чи є в громаді формалізовані механізми співпраці з різними акторами (робочі групи, меморандуми, координаційні кластери)?		Участь ініціативи в навчаннях тренінгів від донорів;
Коли у вашу громаду у 2022 році почали евакуйовуватися ВПО?	Початок кризи, індикатор інституційна стійкість	Інституалізація співпраці в межах громади (наявність, меморандумів, координаційних рад, проведення спільних заходів з ОМС тощо);
Якою були перші реакції та дії вашої організації з контексті релокації ВПО?		Швидкість мобілізації під час кризи;
Хто в громаді ініціював перші дії щодо прийому та підтримки ВПО?		Координація в прийманні ВПО в громаду; Залучення ОГС до виконання базових функцій;
Як ви залучали людей до допомоги (волонтери, знайомі), наскільки це було формалізованим або спонтанним?	Внутрішні мережі, індикатор соціальний капітал bonding social capital	Неформальні зв'язки та контакти через які залучаються волонтери та ресурси;
Чи допоміг вам попередній досвід взаємодій швидко організуватися, якщо так, як саме?		Швидкість та спонтанність мобілізації без формалізованих процедур;
		Наявність досвіду взаємодії та попередньої діяльності між учасниками ініціатив, який був використаний під час настання кризи;

Яка була взаємодія між вами та ОМС під час першої хвили переміщення?	Горизонтальні мережі, індикатор соціальний капітал, bridging social capital	Наявність попереднього досвіду взаємодії для швидкого початку спільної роботи;
Чи існував розподіл ролей між різними акторами в громаді, як він формувався?		Здатність різних акторів швидко виходити на контакт один з одним без формального посередництва;
Як ваша організація отримувала фінансову або матеріальну підтримку під час кризи?	Індикатор соціальний капітал, linking social capital	Наявність розподілення ролей між різними акторами під час реагування на кризу;
Чи були ви «посередником» між потребами ВПО та зовнішніми донорами?		Спроможність локальних ініціатив отримувати фінансову та матеріальні підтримку через вертикальні зв'язки;
Чи виходило знаходити та залучати зовнішніх партнерів?		Виконання локальними ініціативами ролі посередника між локальними потребами та зовнішніми програмами допомоги;
Через скільки часу з'явилася більш-менш скоординована система прийому ВПО?	Індикатор інституційна стійкість – інституційна безперервність	Спроможність локальних ініціатив отримувати фінансову та матеріальні підтримку через вертикальні зв'язки;
Які функції ви виконували в цей період? ЧИ були на вас покладені функції, які зазвичай не належали до вашої зони відповідальності?		Швидкість мобілізації під час кризи (час за який громада зорганізувалася і почала скоординовано приймати ВПО);
Чи змінювалися в громаді процедури або формати роботи у відповідь на кризу?		Координація в прийманні ВПО в громаду (наявність взаємодій між ОМС, ОГС, волонтерами, донорами під час настання кризи);
Чи з'явилися нові формати роботи\співпраці?		Залучення ОГС до виконання базових функцій (реєстрація, первинна підтримка, надання гуманітарної допомоги);
Чи відбувся перехід від екстреного реагування до довгострокових рішень, якщо так, як це виглядає?	Індикатор інституційна стійкість – інституційна адаптивність	Зміна процедур та практик (зміна або спрощення процедур через масове прибуття людей);
Як ви вважаєте, що найбільше допомогло громаді впоратися з напливом ВПО?		Створення нових інституційних рішень (поява нових форматів взаємодії з ВПО, центрів підтримки, координаційних форматів);
		Перехід до довгострокових підходів (відхід від екстреного реагування до довгострокового планування);

ДОДАТОК 2

Опитування, яке використовувалося для проведення інтерв'ю з представниками органів місцевого самоврядування.

Таблиця 3. Опитник для ОМС		
Питання	Концепт	Індикатор
Які завдання у сфері соціального захисту виконувала ваша структура до 2022 року?	Контекст, попередній досвід	
Яка була роль ОМС у взаємодії з громадським сектором до 2022 року, чи був досвід співпраці?		
Якщо так, а яких форматах відбувалася співпраця, чи були сталі канали комунікації?		
Коли у вашу громаду у 2022 році почали евакуюватися ВПО?	Настання кризи	
Якими були перші виклики, з якими зіштовхнулася громада в той період?		
Хто з акторів були залучені на початку в реагування на кризу?	Горизонтальні мережі, індикатор соціальний капітал, bridging social capital	Наявність попереднього досвіду взаємодії для швидкого початку спільної роботи;
Як в громаді була організована координація дій в перші тижні?		
Яку роль в процесі реагування відігравали громадські організації та волонтери?		
Яким чином відбувався обмін інформацією між різними акторами?		Здатність різних акторів швидко виходити на контакт один з одним без формального посередництва;
Чи існував розподіл ролей між ОМС та громадським сектором? Якщо так, як він формувався?		Наявність розподілення ролей між різними акторами під час реагування на кризу;
Чи виникали дублювання функцій або конфлікти, як це вирішувалося?		
Як громада залучала підтримку з боку обласного рівня або партнерів?	Індикатор соціальний капітал, linking social capital	Спроможність локальних ініціатив отримувати фінансову та матеріальні підтримку через вертикальні зв'язки;
Чи відігравав громадський сектор роль посередника між потребами громади та донорами?		Виконання локальними ініціативами ролі посередника між локальними потребами та зовнішніми програмами допомоги;
Через скільки часу в громаді вдалося налагодити більш-менш стабільну систему приймання ВПО?	Індикатор інституційна стійкість – інституційна безперервність	Швидкість мобілізації під час кризи (час за який громада зорганізувалася і почала скоординовано приймати ВПО);
Чи вдалося зберегти базові функції соціального захисту в перший місяць кризи?		Залучення ОГС до виконання базових функцій (реєстрація, первинна підтримка, надання гуманітарної допомоги).
Чи були передані певні функції на ГО? Якщо так, то які?		Координація в прийманні ВПО в громаду (наявність взаємодій між

		ОМС, ОГС, волонтерами, донорами під час настання кризи);
Чи змінювалися або спрощувалися певні процедури у відповідь на внутрішнє переміщення?	Індикатор інституційна стійкість – інституційна адаптивність	Зміна процедур та практик (зміна або спрощення процедур через масове прибуття людей);
Чи з'являлися нові формати роботи або інституційні рішення після настання кризи?		Створення нових інституційних рішень (поява нових форматів взаємодії з ВПО, центрів підтримки, координаційних форматів);
Чи відбувся перехід від екстреного реагування до довгострокових рішень?		Перехід до довгострокових підходів (відхід від екстреного реагування до довгострокового планування);
На вашу думку, що найбільше сприяло тому, що громада змогла впоратися з напливом?		

ДОДАТОК 3

Таблиця 4. Перелік використаних для аналізу кодів		
Базова категорія	Код у MAXQDA	Опис умов застосування коду
Досвід та контекст до 2022 року (фактор СВР)	Працювали з міжнародними фондами	Згадки про конкретних партнерів та прикладів проєктів
	Громада не співпрацювала з партнерами	Вказівки на відсутність попереднього досвіду взаємодій з донорами як міжнародними так і обласними організаціями
	Не мали досвіду з грантами/навчаннями	Вказівки про відсутність досвіду написання грантових проєктів та проходження навчань
	Не мали співпраці	Вказівки про відсутність взаємодій між громадським сектором та владою
	Зареєстрували ГО після кризи	Офіційна реєстрація ГО відбувалася після лютого 2022 року
	Проходили навчання	Згадки про проходження навчань, отримання консультацій від донорських організацій
	Мають грантовий досвід	Згадки про реалізовані проєкти
	Реалізовували спільні проєкти з ОМС	Згадки про наявність співпраці та спільних грантових проєктів між владою та ОГС
Соціальний капітал (координація, розподіл ролей, залучення партнерів)	Інформаційна співпраця	Обмін інформацією між акторами без подальшої взаємодії або співпраці
	Неформальні ресурси/зв'язки	Згадки про використання неформальних зв'язків та особистих контактів через які закривалися певні питання
	Використання попереднього досвіду	Згадки випадків де використовувався попередній досвід для вирішення поточних питань
	Омс брала тягар на себе	Фрагментація зусиль, згадки про відсутність співпраці і координація зусиль виключно силами ОМС
	Діяли автономно	Описує характер процесів, коли актори працювали паралельно, не координуючи свої дії
	Розподіляли функції/працювали як партнери	Згадки про чіткий розподіл ролей або рівноправне партнерство між ОМС та ОГС
	Перенаправлення	Згадки про взаємодію в контексті перенаправлення людей між ОГС та ОМС

	Фінансування ГО не отримували	Прямі вказівки на відсутність фінансової допомоги та грантових проєктів
	Нових партнерств не з'явилося	Прямі вказівки на відсутність нових партнерств
	Спиралися на локальних акторів	Згадки про отримання допомоги від локальних бізнесів, церков, місцевого населення
	ОМС самостійно шукали фонди	Згадки посадовцями самостійного пошуку проєктів і написання листів та заявок
	Переформатування наявних партнерств	Згадки про домовленості зміни цільових призначень існуючих до лютого 2022 року грантів та взаємодій
	Посередники для зовнішніх програм	Виконання локальними ОГС ролі посередника між потребами громади та залученням донорів
	Отримували фінансову підтримки	Згадки про надходження фінансової підтримки або виграшу грантових проєктів
Інституційна стійкість (перша реакція, адаптація, нові рішення)	Написання ГО грантових проєктів	Згадки про оперативного написання грантових заявок в перший період кризи
	Облаштування ГО штабу допомоги	Створення ОГС гуманітарних штабів або центрів на базі своїх просторів для розподілу допомоги
	Працювали на виснаження	Згадки посадовців про роботу на межі можливостей через великий наплив людей та брак можливості делегувати
	Селили по приватних будинках, школах	Екстрене або транзитне розміщення ВПО в школах або будинках місцевих, без створення сталих умов
	Облаштовували прихистки	Пошук, ремонт та облаштування комунальних чи приватних будівель для тривалого проживання
	Закривали базові потреби	Забезпечення прибулих ВПО базовими гуманітарними наборами
	Приймали та розселяли ВПО	Логістичний та організаційний процес: зустріч евакуйованих людей, первинна реєстрація, розселення
	Додавання додаткових функцій на відділи	Розширення обов'язків існуючих структурних підрозділів
	ГО переходили на вузькі теми	Зміна фокусу діяльності організацій від загальної допомоги ВПО до спеціалізованої роботи з

		конкретними вразливими групами
	Відчували брак системного аналізу	Вказівки на відсутності підходу вивчення потреб населення
	Процедури ОМС не зазнали змін	Збереження підходів до управління та роботи в умовах кризи
	Перехід від проєктів адаптації до інтеграції	Перехід від екстреного гуманітарного забезпечення дл довгострокових рішень, розробка стратегій інтеграції, написання інтеграційних проєктів
	Створення Ради ВПО	Створення консультативно-дорадчого органу Ради ВПО
	Створювали нові відділи/посади	Трансформація структури ОМС, створення нового відділу або додавання нових штатних одиниць